

Araştırma Makalesi (Research Article)

Egemia, 2021, 9: 103-118

Deniz AKIN¹

Orcid No: 0000-0001-6012-1355

¹ Öğretim Görevlisi, Ordu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Programı

sorumlu yazar: denizakin@odu.edu.tr

Anahtar Sözcükler:

Toplumsal Değişim, Sınıfsal Yapı, Halkla İlişkilerin Gelişmesi, Halka İlişkilerin Oluşum Nedenleri.

Keywords:

Social Change, Class Structure, Development of Public Relations, Reasons for Forming Public Relations.

Halkla İlişkiler Örgütlerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişmesinin Kapitalist Üretim Tarzı ve İlişkileri Bağlı

Emergence And Development Of Public Relations Organizations Under The Capitalist Production Mode And Relations

Alınış (Received): 06.07.2021

Kabul Tarihi (Accepted): 24.09.2021

ÖZ

Halkla ilişkilerin oluşum, gelişim ve dünyaya yayılmasının bağlı olduğu koşullar, uluslararası ve toplumsal yapıdaki değişim ve gelişmelerin bütünlük bir parçası biçiminde ortaya çıkmaktadır. Toplumsal değişimin önemli dinamiği olarak sınıfsal yapının biçimlenme tarzı ve üretim ilişkilerinin doğası, halkla ilişkileri getiren koşulların önde gelen belirleyicileridir. Bu bağlamda, halkla ilişkilerin örgütlü sermaye yapısı ve ilişkileri olarak ortaya çıkması ve gelişmesi kapitalist üretim tarzının ve ilişkilerinin ortaya çıkardığı biliş ve davranış yönetimi gereksinimlerine bağlı olarak seyretmiştir. Bu çalışma, Türkiye'de burjuva sınıfının gelişimi ve halkla ilişkiler bağını açıklamak ve irdelemek için tasarlanmıştır. Geleneksel niteliksel araştırma olarak tasarlanan bu araştırmanın sonuçları yukarıda belirtilen teorik varsayımı desteklemektedir. Örgütlü sermaye biçimlerinden biri olarak halkla ilişkiler, burjuva sınıfının gelişimini doğuran koşullara bağlı ve bu koşullar içinde gelişme göstermiştir.

ABSTRACT

Conditions in which they depend on public relations of the formation, development and spread around the world emerge as an integral part of changes and developments in the international and social structure. The formation style of class structure and the nature of production relations as important dynamics of social change are the leading determinants of the conditions that bring public relations. In this context, emergence and development of public relations as organized capital structure and relations has progressed depending on the needs of cognition and behaviour management revealed by the capitalist mode of production and its relations. This study is designed to explain and examine the development of the bourgeois class in Turkey and the connection of public relations. The results of this research, designed as traditional qualitative research, support the above-mentioned theoretical assumption: Public relations as one of the forms of organized capital is improved depends on the conditions that gave rise to the development of the bourgeois class, and in these conditions.

GİRİŞ

Kapitalist ve endüstriyel üretim ilişkilerinin gelişimi, feodal sistemin çöküşü ve burjuva sınıfının ortaya çıkışı halkla ilişkiler tarihinde önemli gelişim dönemlerini ifade etmektedir. Dünyada halkla ilişkilerin ortaya çıkması, sanayileşmeyle birlikte toplumsal yapıdaki değişimleri takip etmiştir. Feodal sistem içinde makine ve teknolojinin kullanımıyla kitlesel üretimin gelişmesi ve bu üretim biçiminde gelişen ilişkiler sınıfsal yapıda değişimi getirmiştir. Belli bir sermaye birikimi elde eden burjuva sınıfı feodal sistemde ekonomik üretime egemen olmuş ve ardından önünde engel olarak duran feodal siyasal yapıyı da ele geçirerek toplumsal egemenliğini kurmuştur (Oskay, 2000:283). Böylece, özel teşebbüs temeline dayanan kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerine işlevsel olan siyasal yapı oluşturulmuş ve geliştirilmiştir.

Özel sermayenin egemenliğindeki üretim ilişkileri yapısındaki siyasal yönetim anlayışında halkla ilişkiler halkın rızasını kazanma, halkın düşüncesini bilme, kontrol etme ve yönlendirme biçiminde gelişmiştir. Kapitalist sınıf ve onun yönetim işini yapan siyasal düzen halk iradesini iddia eder. Halk egemen gücün bir parçasına sahiptir, seçimler yoluyla hükümete belli işleri başarması için görev verir. Seçme ve seçilme hakkı sağlayan siyasal koşullar, halkın seçim ve tercihlerine gereksinim doğurmuştur. Kitlelerin düşünce ve davranışlarını bilme, biçimlendirme, kontrol etme ve yönetme amaçlı girişimlerinden geçen ve birçok zaman özel teşebbüsün desteklediği bilimsel çalışmalarda kamuoyunun rızasını kazanmayla ilgili yeni taktikler geliştirilmiş ve halkla ilişkiler bunda etkin bir rol üstlenmiştir. Kapitalist egemen sınıf bilgi üretimini ve bilgi üretimi yapan yapıları da kontrol etmek zorunda kalmıştır. Bu kontrol işini yapan yapılardan biri halkla ilişkilerdir ve Türkiye’de son zamanlarda bu yapılar arasına katılmıştır.

Kapitalist ekonomik ve siyasi örgütlenmenin Türkiye’deki gelişimi, batıdaki gelişim biçiminden oldukça farklı olmuştur. Türkiye’de Avrupa’dakine benzer bir feodal bir yapının olmaması, kapitalist toplumlara özgü sınıfsal yapının biçimlenmemesine etki eden bir koşul olmuştur. Osmanlı merkezi monarşi modelinde, padişahın yüklendiği idari gücü paylaşım biçimi batıdan oldukça farklıdır. Bu nedenle Avrupa türü feodal beyler/krallar ortaya çıkamamıştır (Lewis, 2015). 19. yüzyılda ekonomik ve siyasal yapıya modern müdahaleler, Türkiye’de batılı yapının gelişiminde önemli bir evreyi başlatmıştır. Osmanlı’da, batı tarzı sanayileşme hiçbir zaman söz konusu olmasa da 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sanayi toplumuna geçişte ilk başlangıçlar yaşanmıştır. Sanayileşme hareketlerinin yarattığı iktisadi sorunlar karşısında devletin kurumsal donanımı ve niteliklerinde gerekli değişiklikler yapılamadığı için önce iktisadi sonra askeri ve siyasi alanlarda bağımsızlığın kaybedilmesi-

tutsaklıklar yaşanmaya başlamıştır. Avrupa kökenli sınai ürünleri iç piyasaya büyük ölçüde egemen olmuş, zamanla ülke yönetimi emperyalist denetim altına sürüklenmiştir. Ekonomiye müdahalelerle, ülke içine yabancı sermaye ve ürünlerin girmesi kolaylaşmış, Osmanlı Avrupa'nın sanayi ithalatçısı pazarı haline gelmiştir. Osmanlının dünya ekonomisi içindeki yeri hammadde ihracatçısı sınai ürün ithalatçısı ülke olarak belirlenmiştir (Boratav, 2015).

Ülkenin içinde bulunduğu durum karşısında, siyasi gücü temsil eden sınıf iki temel tepki ortaya koymuştur; a) Kontrol ve denetim mekanizmaları karşısında boyun eğmek, b) ulusal nitelikte burjuva demokratik devrimine olanak sağlamak. Ulusal nitelikte bir kapitalizme geçiş hareketi, önemli engellerle yüzleşmiştir. Türk burjuvazisinin cılızlığı, bu engellerin belki de en çetini olarak yaşanmıştır. Sorunların siyasal düzlemde aşılması, Kurtuluş Savaşı'nı yöneten ve Ankara'da siyaset yapan kadro eliyle yürütülmüştür (Boratav, 2015:22-23). Cumhuriyetin ilk yıllarında askeri-bürokrat kadroyla burjuva arasında güç ve kontrol ilişkisinin doğasını biçimlendiren temel etken, sınıfsal çatışmalar olmamıştır. 1928 dünya ekonomik bunalımı sonrası Türkiye'de hayata geçen modelin devletçi politikası, burjuvanın toplumsal dönüşüm sürecindeki etkinliğini şekillendirmiştir. Sınıfsal yapıdaki dengeleri büyük ölçüde değiştiren gelişme, liberalleşme ve batıcı modernleşme çabalarını içeren modellerin uygulanması olmuştur. 1950 sonrası liberal dönüşüm ve uyum süreçlerinde pazarı savunan iktisadi ideolojinin kabul görmesini dini motiflerle siyaset yapma takip etmiştir. İktidara karşı gelişen muhalefet ve burjuva platformu, kitleleri kontrol etmeyi ve peşinden sürüklemeyi başarmıştır.

Halkla ilişkiler, kapitalist üretim tarzı ve üretim ilişkilerinin olduğu toplumlarda bir meslek olarak ortaya çıkmış ve bu tür toplumlara doğru yaygınlaşmıştır. Halkla ilişkilerin gelişimi, sanayileşmeyle birlikte toplumsal yapıdaki değişimleri gerektirmiştir. Toplumsal değişimin önemli dinamiği olarak sınıfsal yapının biçimlenme tarzı, halkla ilişkileri doğuran koşullar içinde yer bulmaktadır. Türkiye'de saltanatın kaldırılması ve Cumhuriyetin ilanı ile batı tarzı demokrasiye geçiş resmi olarak başlamıştır. Siyasal yapı ve ona bağlı olarak gelen ekonomik yapı, toplumsal sınıf yapısını biçimlendiren önemli koşulları sağlamıştır. Cumhuriyetin ilanı ve Atatürk dönemi ulusal gereksinimlerden doğan ve gerekliliklere göre değişen, gelişen siyasal ve ekonomik politikalar uygulanmıştır. Batıya öykünerek batının model alınmadığı bu dönem, günümüzdeki biçimiyle halkla ilişkilerin yapıldığı yıllar olmamıştır çünkü halkla ilişkilere gereksinimi getiren koşullar oluşmamıştır (Erdoğan, 2014). 1950 sonrası, liberal ekonomik anlayışın benimsenmesiyle toplumsal yapı dolayısıyla sınıfsal yapıdaki değişim açısından önemli bir evre başlamıştır. DP'nin halkla ilişkiler çalışmaları

modern anlamda planlı, sistemli süreklilik gösteren yönetsel bir uygulama niteliğindedir (İşler-Keloğlu, 2007:113, 126).

Profesyonel halkla ilişkilerin ortaya çıkışı, 1960 sonrası modern kalkınma politikalarını Türkiye'ye uyarlama çabaları ve gelişmelerin ekonomik, siyasal ve kültürel yapıda gerektirdiği değişimlerin parçası olarak olmuştur. 1960 Askeri Darbesi ve peşinden gelen anayasa değişikliği, planlı ekonomiye geçiş, sanayide yapılan yatırımların artması, 12 Mart 1971 Muhtırası, 1980 Darbesi ve neo-liberal politikalara geçiş, alanda resmi eğitimin başlaması gibi gelişmeler ve onların gerektirdiği toplumsal değişimler, halkla ilişkilerin oluşumuna olanak sağlayan koşullara yön vermiştir. Halkla ilişkilerin gelişim tarihi içinde yer alan toplumsal yapıyla ilgili değişimler dünya ekonomisinin merkez ülkelerinde gelişen politikalardan uzak bir görünüm taşımamaktadır. Aksine egemen politikaların ülke içinde varlık göstermesi için uygun koşulları hazırlamıştır.

Türkiye'deki halkla ilişkilerin biçimlenmesinin bağlı olduğu gelişmeler ve gelişmelerin gerektirdiği toplumsal değişimlerle ilgili araştırılması gereken oldukça çok sorun bulunmaktadır. Ne tür/biçimde olursa olsun, halkla ilişkiler, toplum tarihi içindeki gelişmelerin bir sonucu ve parçasıdır. Bu araştırmanın ele aldığı örgütlü halkla ilişkilerin Türkiye'de oluşması ve gelişmesi, batı tarzı siyasal ve ekonomik yapının gelişimini gerektirmiş, küresel kapitalist ekonomik sistemin bir parçası olmayla gelen koşullara bağlı olarak biçimlenmiştir. Halkla ilişkiler yapıtlarına bakıldığında yerel pratikleri batılı teori ve pratikler temelinde açıklamanın yaygın eğilim olduğu görülmektedir. Oysaki bu tür bir yaklaşım, ulusal halkla ilişkilerin dinamiklerini ve aynı zamanda uluslararası halkla ilişkilerin baskın doğasını göremeyen ya da bilerek görmezlikten gelen çalışma yapma anlamına gelmektedir.

Bu çalışma, tarihsel bağlam içinde burjuva sınıfının oluşumuyla Türkiye'deki halkla ilişkilerin biçimlenme tarzı arasındaki ilişkiyi inceleyerek, sınıfsal yapıdan hareketle toplumsal değişim halkla ilişkiler bağımlı nedenleriyle açıklamak için tasarlanmıştır. Endüstriyel kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerinin gelişimi ve bunun parçası olarak Türkiye'deki burjuva sınıfı konusu sosyal bilimlerde birçok defa incelenmiştir. Toplumsal değişimin önemli dinamiği olarak sınıfsal yapının biçimlenme tarzı ve burjuva sınıfının gelişimi halkla ilişkiler alanı içinde inceleyen oldukça az araştırma bulunmaktadır. Çalışma, halkla ilişkiler alanındaki akademik eksikliğin giderilmesi ve konuyla ilgili bilgi birikimine katkı sağlamak amacını taşımaktadır.

Geleneksel niteliksel araştırma tasarımına sahip çalışmada veriler birikmiş bilgiye dayanarak toplanmış, niteliksel betimsel değerlendirmeler yapılmış ve sonuçlar çıkarılmıştır. Çalışmada, endüstriyel kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmesi ve burjuva sınıfının egemenliği

sürecinin halkla ilişkilerin oluşum ve gelişim tarihinde sahip olduğu özellikli yer Türkiye örneğiyle saptanmıştır. Bir araştırmada analiz ve yorumlama süreci, belirlenen araştırma sorularını cevaplandırma veya sorunları çözmek için kullanılan yöntem ve veri toplama tekniğine bağlı şekilde elde edilen veriye dayalı olacaktır (Berg, 20001). Çalışmada veri toplama ve değerlendirme sürecini üç soru biçimlendirmiştir: (a) Batı tarzı üretim ilişkilerinin Türkiye'deki gelişimini belirleyen koşullar nelerdir? (b) Bu koşullara bağlı ve bu koşullardan geçerek burjuva sınıfı nasıl biçimlenmiştir? (c) Halkla ilişkilerin örgütlü yapısının gelişiminde burjuva sınıfının egemenliği süreci nasıl bir rol üstlenmiştir? Bu üç soru kapsamında elde edilen verilere bağlı olarak toplumsal üretim ilişkilerinin değişimi başka bir ifadeyle toplumsal değişim halkla ilişkiler bağı açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma, toplumsal üretim tarzı ve ilişkileri, bu tarz ve ilişkilerin bilincinden hareketle halkla ilişkilerin örgütlü yapısının gelişimiyle sınırlandırılmıştır. Halkla ilişkilerin örgüt yapıları ile ilgili incelemede, özel ve kamu kesimi ayrımı yapmaksızın kurum içinde birim/bölüm olarak ve halkla ilişkiler şirketleri biçiminde örgütlenmenin gelişim sürecine bakılmıştır.

ENDÜSTRİYEL KAPİTALİST TOPLUM YAPISINI BENİMSEMEYLE GELEN DEĞİŞİMLER VE SINIFSAK YAPI

Osmanlı'da toprağın mülkiyetinin imparatorluk hanedanın elinde olması, bağımsız köylü kitlenin vergisini ödeyerek varlığını sürdürmesine temel oluşturmuştur. Şehir ekonomisini oluşturan ticaret ve zanaat üzerindeki kontrol de aynı şekilde merkezi nitelik göstermiştir (Keyder, 2015:15-19). Devletin ekonomik alandaki kontrolü büyük oranda toprak rejimi ile sağlanmıştır. Osmanlı topraklarının çok büyük bir bölümü miriydi. Miri araziye işleyen ve karşılığında kira bedeli şeklinde vergi ödemekle yükümlü köylüden para toplayan memurlar atanmıştı. Memurların, kanunnamelerle ayrıntılı bir şekilde belirlenmiş hakları ve görevleri vardı. Görevleri karşılığında aldıkları ücretler nakit maaş biçiminde değil, Vezirlik, Sipahilik vb. görevlerine bağlı olarak kendilerine bırakılan paylar biçimindeydi (Cem, 2017:37-38).

16. yüzyılda yaşanan gelişmeler, Osmanlı'da siyasi düzenin ve ekonomik istikrarın son bulmasını getirmiştir. 1550'lerden sonra nüfus baskısının etkisiyle tahıl fiyatları artmaya başlamış, bu artış devlet memurlarının topladığı parasal vergileri düşürmüş, memurlar mali baskı ile yüzleşmek zorunda kalmıştır (Keyder, 2015:23). Baskının artmasıyla memur-yönetici düzeni zayıflamıştır. Batı derebeyinin niteliklerini taşımayan memur yöneticilerin işlevini yitirmeye başlamasıyla, emeğin toplanması konusunda yeni bir örgütlenme ortaya çıkmıştır. Tımarlı sipahilerin terk ettiği topraklar, askeri görevlilerin ve taşra yönetimindeki nüfuzlu kişilerin eline geçmiştir (Keyder, 2015:23). Devletin 1550 ile başlayan mali bunalımı aşma

konusunda geliştirdiği çözümler, toprak rejimine müdahale etme biçimindedir. Devlet, memur-askerlere bıraktığı toprak gelirlerinden kendisi yararlanmak istemiş ve onları saf dışı bırakmıştır. Yerine ise belirli bir kirayı toprak geliri karşılığında devlete taahhüt eden iş adamları almıştır (Cem, 2017:138). Köylü ise merkezin koyduğu daha fazla vergiden daha fazla kar elde etmek isteyen yeni toprak yöneticileri ile karşı karşıya bırakılmıştır. Köylünün mücadele etmek zorunda kaldığı diğer durum ise eski memurların askeri yeteneklerini eşkıyalıkta kullanma girişimidir.

Osmanlı'da bu gelişmeler yaşanırken Batı Avrupa ülkelerinde 15. yüzyıl sonları ve 16. yüzyılın başlarında, Wallerstein'in tanımıyla (1974-2015) dünya ekonomik düzeni oluşmaya başlamıştır. 16. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak paralı Avrupa tüccarı, ucuz hammadde kaynağı olarak Osmanlı pazarını kullanmıştır. Avrupalı tüccarların hammaddeye çok yüksek fiyat verebilmesi geniş ölçüde ülkede kaçakçılığa yol açmış, hububat ve hammadde darlığı baş göstermiştir (Cem, 2017:144). Sonuçta tarım ve hayvansal ürünlerle ilgili yurt dışı talebi doğmuştur. Bu gelişme yeni toprak yöneticileri için yeni ticaret fırsatı olarak düşünülmüş ve yeni fırsatlardan yararlanmak için teşebbüsler artmıştır. 17. yüzyıl sonrası vergilerin daha büyük bir bölümü iltizam yoluyla ve yeni sistemin memurları olan mültezimler eliyle toplanmıştır. Osmanlı toprağının hakimiyeti 18. yüzyıl boyunca iltizam hiyerarşisini denetim altında tutan âyanın kontrolü altına girmiş, âyan şehir ekonomisini de yönetmeye girişmiştir. II. Mahmut Sened-i İttifak ile (1808) derebeyi ve ulemanın nüfuzunu kırmayı başarmış, âyanın önünün kesilmesiyle feodalleşmenin gelişimi yarım kalmıştır (Keyder, 2015:25-26).

Osmanlı siyasal ve ekonomik yapısında 17.yüzyıldan başlayarak oluşan bozulmalar, yönetimin halkla ilişkilerine de yansımıştır. Bu dönemde; yeni vergiler getirme, vergi tahsilatında görevli mültezimlerin ve güvenlik memurlarının halk karşısındaki insafsız uygulamalarına göz yumma gibi, halkı ezme ve sömürmenin çeşitli yol ve yöntemleri uygulanmıştır (Yalçındağ, 1986:138). Osmanlı toplumsal yapısındaki değişimin karakteri, 19. yüzyılla beraber yeni bir görünüm kazanmıştır. Süren savaşlar, isyanlar, Batı Avrupa ülkeleriyle gelişen ticari ilişkilerin yerli pazarda yarattığı etki, sanayileşme hareketleriyle ülke ekonomisine modern müdahaleler, yöneticilerin sorunları batıyı taklit ederek çözüme eğilimi ve tüm bu koşulların beraberinde toplumsal yapıdaki gelişmeler yönetim anlayışında değişimi getirmiştir.

Türkiye'de tarıma dayalı üretim ilişkileri ve köylülüğün sınıfsal yapının değişimi üzerindeki etkisi 19. yüzyılda yaşanan gelişmelerle biçimlenmiştir. Ayan hareketi başarısız olmuş ancak mülkiyet ilişkisi özellikle toprak mülkiyetindeki değişimler, köylüye farklı

koşullar kazandırmıştır. 16. yüzyıldan sonra tımar sisteminin yerine geçen çiftlik ve malikâne sistemleri arazi işletmesini kişilerin emrine doğrudan vermiş ve 17. yüzyılın sonlarına doğru halk arasında zenginleşen kişilerin sayısı artmıştır (Karpat, 2016:30). 19. yüzyılda kapitalist tarıma elverişli şartlar oluşmamış ancak ihracata yönelik kapitalist çiftlikler kurma teşebbüsleri görülmüştür. Ticarete yönelik toprak sahibi sınıf büyük işletmelere dayanmayan, üretim gücünü köylüden alan bir düzen oluşturmuştur. Köylü üreticinin ihracata dönük ticarileşmesi tüccar faaliyetlerini artırmıştır. Diğer taraftan Osmanlı dış borçlar yolu ile daha yoğun bir şekilde dışa bağımlılık geliştirmiştir.

Osmanlıda askeri ve bürokrat sınıf güçlü bir olgu olarak var olmuştur. Toplumsal sınıf yapısının biçimlenmesinin önemli boyutunu bürokrat sınıf içindeki değişimler oluşturmuştur. Değişime kaynaklık eden koşulların başında reform hareketlerine bağlı olarak gelişen eğitim kurumlarıdır. Tanzimat dönemi laik eğitim sisteminin devamı niteliğinde meslek yüksekokulu olarak kurulan tıp, mühendis, harp ve mülkiye okullarından mezun olanlar bürokrasiye katılmıştır (Shaw ve Shaw, 2002). Türkiye’de gerek reformcu gerekse devrimci hareketleri başlatan aydınlar, yurtdışında ve yeni kurulmuş okullarda yüksek eğitim gören bürokratlardan gelmiştir. 19. yüzyılda başlayan sanayileşme hareketleri ve kapitalist dünyayla bütünleşme gayreti, imparatorluğun siyasi yapısındaki değişimler ve merkezileşme çabaları sınıf yapısının biçimlenmesinde etkili olan önemli gelişmeler olmuştur. 20. yüzyılın başlarında bu gelişmelere Jön Türk hareketi eklenmiştir. Tıp, harp ve mülkiye mekteplerinde yetişen gençler ve aydın gruplardan oluşan hareket, bürokrasiye yeni eylem kapasitesi sağlamıştır (Keyder, 2015). Sınıf hâkimiyeti yapısının biçimlenmesi İmparatorluğun gayri Müslim nüfuzu içindeki gelişmelerden de etkilenmiştir.

CUMHURİYETLE BAŞLAYAN TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Batı tarzı siyasal ve ekonomik yapının oluşması, profesyonel halkla ilişkilerin gelişiminin zorunlu koşuludur. Halkla ilişkilerin bağlı olduğu diğer koşullar örneğin seçmen oy hakkı, sanayileşme, halkın demokratik taleplerinin artması, kamuoyunun oluşması, reklamcılığın gelişmesi gibi kapitalist üretim tarzı ve ilişkilerinin oluşması ve gelişmesi koşuluna bağlı olarak ve bunun bütünleşik parçası biçiminde gerçekleşmektedir. Türkiye’de siyasal ve ekonomik alanda halkla ilişkilere gereksinim duyulmasını hazırlayan koşullar Cumhuriyet sonrası başlamıştır.

Cumhuriyet ve sonrası toplumsal sınıf yapısındaki değişimleri gerektiren koşulları değerlendirecek olursak, öncelikle Kurtuluş Savaşı yıllarında eğitilmiş, aydın bürokrat kadronun etkin olduğunu söylemek gerekmektedir. Bu kadro ulusal mücadelede birlikte hareket etmiş

ancak devletin nasıl kurtarılacağı konusundaki fikir ayrılığı devam etmiştir. Devletin içinde bulunduğu koşulları geniş halk kitleleri lehine düzeltme amacına ulaşma, Ankara hükümeti içinde yer alan Kemalistlerin cesareti ve devrim niteliğindeki kararlarıyla mümkün olmuştur. Cumhuriyetin ilanı ve Türk devrim tarihini başlatan siyasi kadro Mustafa Kemal önderliğindeki askeri bürokrat sınıfıdır.

Siyasi kontrolün bürokrat sınıfın egemenliğinde olması, devlet aygıtının ayrıcalıklı konumunu koruması anlamına gelmektedir. Bu da Türkiye’de kapitalizmin gelişimini biçimlendiren etkin bir faktör olmuştur. Osmanlı bürokratlarının önemli bir özelliği, toprak sahibi bir sınıftan bağımsız hareket edebilmesiydi. Tüccar sınıfın gelişmesiyle proleterleşme de gelişmemişti. Özgür köylü varlığını sürdürmüş ve bürokrat sınıf köylü üretiminin çözülmemesi için çaba sarf etmişti. Cumhuriyet sonrası siyasal iktidarın bürokrat sınıf kontrolünde olduğunu söylemek mümkündür. İktisadi dönüşüm sürecinde, siyasal bağımsızlığı kurmayı amaçlayan iktisadi politikaları denetleyen de bürokrat sınıfıdır. Cumhuriyet dönemi ile siyasal iktidara sahip olan bürokrat sınıf, Osmanlı bürokratına özgü niteliğini sürdürmüş, toprak zengini ve tüccar sınıfın karşısında bağımsız kalabilmiştir. Keyder’e göre (2015:99) bürokrat sınıf çıkar gruplarınca içerden fethedilene kadar, devlet yapısı kapitalist isteklere karşı özerkliğini korumuştur.

Osmanlı’da burjuva büyük ölçüde gayrimüslim tüccar, banker ve aracılardan ibaret sayılabilirdi (Kayder, 2015:101). Boratav’ın ifadesiyle (2015), 1908-1922 arası dönemde Osmanlı burjuvazisi gayri Müslimlerden oluşan komprador, ticaret burjuvazisiydi. Birinci Dünya Savaşı yıllarında değişen nüfus durumu ile ticaret sınıfının çok büyük bölümü kaybolmuştur. Yerli tüccar sınıf ise Cumhuriyet bürokrasisi karşısında oldukça sönük kalmıştır. Müslüman tüccarların ve toprak sahiplerinin oluşmakta olan yeni düzene milliyetçilik bayrağı altında katılmasıyla, gayri Müslim halkın gidişiyle oluşan boşluk dolmaya başlamıştır. Müslüman tüccar ve iş adamları ile bürokrat yönetim arasında gelişen çatışmalı alan, Türkiye’de toplumsal sınıf yapısını biçimlendiren önemli bir koşul olmuştur.

Milliyetçi mücadeleyi başlatan bürokrasi siyasal iktidarı ele geçirmiş ancak toplumsal yapının tamamına hâkim olamamıştır. Siyasal iktidar, bir yandan pazarın örgütlenmesine ve gelişmesine izin verirken diğer yandan rakip nitelik gösteren toplumsal tabakalarla ilişkilerde toplumsal fayda temelli hareket etmiştir.

Tüccar sınıf pazara yönelik üretimin vazgeçilmez unsuru olmuş ve siyasal kadroca birçok durumda zenginleşme talebine izin verilmiştir. Buna karşın yerli ticari burjuva güçlenirken ve olgunlaşırken özerk bir güç olma talebinde bulunmadan oldukça uzak hareket

etmiştir. Bürokrat sınıfın desteğiyle tüccar burjuvanın bağımsız gelişmesi, yabancı sermayeyi beraberinde getiren emperyalizme tarihi bir alternatif oluşturmuştur. Cumhuriyet sonrası özel girişimi destekleyen ekonomik model yanlısı girişimlerde bulunulmuştur. 1923'te İzmir'de toplanan Türkiye İktisat Kongresi'nde eşraf, tüccar ve büyük toprak sahipleri sesini duyurmuş, Kurtuluş Savaşı'nın dışında kalan İstanbul tüccarı ile Anadolu tüccarı uzlaşmış ve birtakım ayrıcalıklar elde etmeye başlamıştır. Sırtını milletvekilleri ve askeri bürokrasiye dayayan burjuva, Cumhuriyetin reformlarına ayak uydurmayı tercih etmiş ve diğer yandan koşulların yarattığı fırsatları kollamaya başlamıştır (Avcıoğlu, 2000:1387).

Kemalist kadronun burjuva sınıfı ile ilişkileri “milli ekonomi” görüşü etrafında temellenmiştir. Milli burjuva yaratma girişimleri, ekonomik bağımsızlık çabasının parçası olarak yürütülmüş ve 1929 ekonomik bunalımı Türkiye için bu açıdan bir fırsat yaratmıştır. Türkiye 1929 ekonomik buhranın etkisiyle önce korumacılığa sonra devletçi sanayileşmeye geçmiştir. Dönemin planlı kalkınma politikaları, ekonomik bağımsızlığın gereklerini tüm zorluklarına karşı uygulamayı amaçlamıştır. Sanayileşmiş güçlü bir ekonomi arzulanmış ama bu dönemde kapitalist özel çıkarların faaliyetlerine sınırsız bir özgürlük tanınmamıştır. Devlet öncülüğünde kalkınma, kapitalist özel girişim anlayışının gelişmesinin önüne geçmiştir.

Ticaret ve sanayi burjuvasının hırsları devletçilikle denetlenirken eğitim aygıtı ile köylüye ulaşma süreci başlatılmıştır. Halkı aydınlatmayı devrimci öğretmenler aracılığıyla sağlama, 1930 sonrası ağalık sistemine karşı da bir çözüm yolu olarak düşünülmüştür. Atatürk köy öğretmenleri ve köy enstitüsü fikrini geliştirmiştir. Harf devriminden sonra başlatılan Ulus Okulları uygulamasını 1932'de kurulan “Halkevleri” takip etmiştir. Her türlü kültür ve sanat etkinliklerini de içeren halk evleri kitle eğitim kurumları olarak düşünülmüş ve iktidarın desteği ile yurt düzeyinde yaygınlaşmıştır (Turan, 2012:8). Bu gelişmeler, yönetim anlayışının karakterini yansıtan *devletin halkla ilişkisinin örnekleri* olarak değerlendirilmelidir.

Atatürk'ten sonraki döneme İkinci Dünya Savaşı damgasını vurmuştur. Bu yıllarda daha korumacı ekonomik politikalar uygulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı yıllarında karaborsa ve öteki olağanüstü yolların kullanılması sonucu belli bir kesimin elindeki sermaye önemli bir düzeye ulaşmıştır (Kongar, 2015:355). Savaşa karşı alınan ilk ekonomik önlem 18 Ocak 1940 tarihinde kabul edilen Milli Korunma Kanunu olmuştur. Yasal düzenlemenin yanı sıra Varlık Vergisi uygulamasına gidilmiş, bu ise sermaye ve toprak sahiplerinde huzursuzluk yaratan bir koşul doğurmuştur. Varlık vergisi siyasal iktidarla burjuva arasında önemli bir gerilime kaynaklık etmiştir.

Diğer bir gerginlik kaynağı Çiftçiyi Topraklandırma Hakkındaki Kanun'un kabul edilmesi olmuştur. Toprak sahibi ailelerin çıkarlarına büyük ölçüde ters düşen bu kanun mecliste görüşülürken önemli bir muhalefetle karşılaşmıştır. Bu süreçte muhalefet olarak güçlendiğini gören Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan ve Celal Bayar gibi politikacılar hükümeti eleştirmeye devam etmiş ve DP'yi kuracak olan kadroyu oluşturmuşlardır. 1950 ve sonrasında DP'nin ekonomik stratejisi nispeten ticarileşmiş kırsal kesim üzerinde yoğunlaşmıştır. "Demokrat Parti'nin öncü kadrosu ve önde gelen üyeleri büyük toprak sahipleri olmasına karşın partiye esas desteği küçük ve orta büyüklükteki köylüler vermiştir" (Oktar ve Varlı: 2010). Başka bir ifade ile sayıca çoğunlukta olan küçük ya da orta ölçekli tarımsal üreticinin çıkarları DP'yi desteklemiştir. Tarıma makine girmeye başlamış, alınan dış yardımlarla ve devletin destek alımları yoluyla küçük üretici köylü finanse edilmiş ve pazar için üretim hızlanmıştır. 1954 sonrası ekonomik üretim içinde tarım sektörünün payı düşmüştür. 1958 sonrası bozulan ekonomik durum karşısında uluslararası mali kuruluşlardan yardım istenmiş ve istikrar tedbirleri devreye girmiştir. Tüm bu çabalar başarısız olmuş, enflasyon ve enflasyona dayanan ekonomi özellikle işçi ve memur sınıfı ezmiştir.

1946-1960 dönemi, başta çok partili siyasal sisteme geçiş ve özel sektörün teşvik edilmesi olmak üzere Türkiye'de halkla ilişkilerin gelişimi için gerekli koşulların olduğu yıllar olmuştur. 1950 sonrası liberal yapının kabul görmesine karşın devletçi siyasetin devam etmesi başka bir ifade ile liberal politikaların söylemde kalması sonucu, halkın ya da müşterinin ikna edilmesi, rızanın kazanılması ne firma/kurum kültüründe ne de günlük yaşam pratiklerinde bir gereksinim olarak yer almamıştır. Ayrıca örgüt içi, örgütler arası ve örgütlerin diğer yapılarla olan ilişkilerinde profesyonel halkla ilişkilere gereksinimi hissettirecek ortam henüz oluşmamıştır (Erdoğan, 2014:136).

PLANLI KALKINMA DÖNEMİ: 1960-1980 ARASI

1950-1960 arası dönem, özel sermaye birikimine öncelik veren ve belli bir iktisat politikası anlayışı olmadan hareket edildiği yıllar olmuştur. Piyasa mekanizması içinde özel çıkarlar öne çıkmış, devlet işletmeciliği ve kamu yatırımları özel sermayenin lehine kullanılmıştır. Ekonomik karar ve uygulamalar özellikle 1950'nin ikinci yarısına kadar burjuvanın ve köylünün iktisadi gelişmesini sağlamış buna karşın küçük üreticilere dayalı pazar toplumundan kapitalist topluma geçiş gerçekleşmemiş ve kapitalist yapıya bağlı olarak bir sınıf farklılaşması olmamıştır (Keyder, 2015:176).

1960 Darbesi sonrası sanayi burjuvasının gelişimine öncü siyasi ve ekonomik düzenin temelleri atılmıştır. 1961 Anayasası'nda dayanağını bulan refah devleti modeli ve planlı

kalkınma politikaları hayata geçmiş ve Türkiye'nin dünya ekonomik sistemi içindeki "ithal ikameci" olarak tabir edilen konumu belirlenmiştir. Yeni sermaye biriktirme yöntemi olan refah devleti modelinde denge arayışını gözeten ve zamanla popülist söylemlere yenik düşen yeni bir bölüşüm politikası benimsenmiştir. Merkezi bir ekonomik politikanın Türkiye'de uygulanması ile gelişen siyasi ve ekonomik koşullar, bürokrasinin belli tabakasının ve işçi sınıfının çıkarlarına uygun düşmüştür. Sermaye çevrelerinin dışında diğer toplumsal sınıf çıkarlarının keşişmesi devletin ve özel kesimin halkla ilişkiler anlayışında önemli değişimlerin yaşanmasını sağlayan bir dönemi başlatmıştır.

1960'lar hızlı sanayileşme, toplumsal dönüşüm ve burjuvazi içerisindeki farklılaşmanın birlikte yaşandığı bir dönem olmuştur. Geleneksel toplum çözülmüş ve burjuva farklılaşmıştır. (Keyder, 2013:100,101). Birikim ve bölüşüm ilişkilerinde devletin rolünün merkezileştiği ve sanayileşmenin öne çıktığı bu dönemde sanayi burjuvası ve küçük kentli burjuvanın gelişimini teknokrat bir elitin gelişimi izlemiştir. 1960-1980 döneminde sanayi burjuvazisi ideolojik hâkimiyet kuracak bir niteliğe sahip olamamış ancak yönetimin karar alma etkinliklerine katılma taleplerinde bulunma gücü kazanmış ve bunlar halkla ilişkilerin gelişiminde önemli koşullar sağlamıştır. 30.09.1960 tarihinde Devlet Planlama Teşkilatı kurulmuş ve bu gelişme Türkiye'nin siyasi ve ekonomik tarihinde önemli bir aşama olmuştur (Turan, 20012:52,53). Sanayileşmenin diğer ekonomik faaliyetlerden öncelikli kabul edilmesi ile batı tarzı sanayi toplum yapısına geçiş hızlanmıştır. Devlet sadece ekonomik alanla ilgili görevleri üstlenmemiş, talep yaratma politikaları sosyal politikalar içinde yer almaya başlamıştır.

1960 sonrası ulusal piyasada ithal sanayi ürünü olan dayanıklı tüketim mallarına karşı etkili bir talebin meydana gelmesi, halkla ilişkiler açısından diğer önemli bir gelişmedir. Üretken sermaye, uluslararasılaşmayla uyumlu olarak, talep gören malları bazı durumlarda ülke içinde üretmiş ve bu durum modern teknolojili sanayi ile sonuçlanmıştır (Keyder, 2013:101). Sanayi sektöründe gelişmelerin yanı sıra hizmetler kesimindeki istihdam artmıştır. Hızlı büyümeye paralel olarak emekçi ve orta sınıfın reel gelirlerindeki artış kapitalist topluma özgü tüketim normlarının toplumun tüm kesimlerine yayılmasında etkili olmuştur (Boratav, 2015:121-122). Tüketime dönük topluma dönüşme sürecinde radyo ve televizyon yayıncılığı, reklam şirketlerinin ve halkla ilişkiler şirketlerinin-bölümlerinin iş yapmaya başlaması, sinema ve müzik sektörlerindeki gelişmeler bütünlükçü bir şekilde işlev yüklenmiştir.

Kalkınma planları ve devletin yeni birikim modelinde yüklendiği görevler özel çıkar tarafından desteklenmiştir. 1950'de kurulan Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), 1961 yılında Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, 1971' de kurulan Türk Sanayici ve İşadamları

Derneği (TÜSİAD) gibi aslında Türkiye'ye özgü olmayan örgütlü yapılar, refah devleti anlayışının geniş toplum kesimlerinde kabul görmesi sürecinde etkin çalışmalar yürütmüştür. 1960 askeri darbesi sonrası sermaye çevreleriyle birlikte toplantılar düzenleme, raporlar hazırlama ve bunların bilgi niteliğinde hükümete ve kamuoyuna sunumu gibi çabalar yürüterek yeni sermaye birikim modelinin toplumsal kabulüne aracılık etmişlerdir (Demir ve Kömürcü, 2014:33).

Sanayinin ve sanayi burjuvasının gelişme süreci 1960 sonrası yeni bir görünüm kazanmıştır. Bu süreç aynı zamanda Türkiye'de halkla olan ilişkilerin düzenlenmesi ile ilgili düşüncelerin ortaya çıktığı yıllar olmuştur. Günümüzdeki biçimiyle halkla ilişkiler 1960 sonrası gelişmeye başlamıştır. Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan Yayın ve Temsil Şubesi'nde modern halkla ilişkilerin ilk örnekleri verilmiştir. Diğer gelişme ise planlı kalkınma politikalarına bağlı olarak Nüfus Planlaması Genel Müdürlüğü içinde kurulan Tanıtım ve Halk Eğitimi Şubesi olmuştur. Bunu Dış İşleri Bakanlığı bünyesinde Enformasyon Dairesi'nin kurulması izlemiştir. Halkla ilişkiler birçok kamu kurumunda Basın ve Halkla İlişkiler Daire Başkanlığı-Müşavirliği adıyla örgütlenmeyi sürdürmüştür. Özel girişimde halkla ilişkilerin birimlerinin kurulması 1960'ların sonunda mümkün olmuştur. Koç Holding 59 şirket ve 9000 kişiden oluşan topluluğun halkla ilişkileri ile ilgili Alâeddin Asna'yı görevlendirmiştir (Asna,1997:112). Koç Holding'i Eczacıbaşı, Sabancı, Yaşar gibi büyük şirketler, Milliyet, Hürriyet gibi gazeteler, büyük bankalar izlemiştir.

YAPISAL UYUMDA DEVAMLILIK: 1980'DEN 2000'LERE

1980'li yıllara kadar burjuvanın devlet mekanizmasını tam olarak kontrol altına alması söz konusu olmamıştır. Siyasal ve ekonomik alan ile ilgili düzenlemelerde bürokrat sınıf kontrolü devam etmiştir. 1960 sonrası yaşanan gelişmeler ile bürokrat ve burjuva sınıfı arasında güç dengesini gözetten ve böylelikle kapitalizmin gelişmesini sağlayan koşulların oluşması başlamıştır. İşçilere yönelik sendikalaşma, toplu sözleşme ve grev hakkı aynı zamanda sosyal güvenlik alanının genişlemesi söz konusu olmuş ancak tüm bunlar toplumsal güç yapısının etkin parçası olma sonucunu doğuramamıştır. Bu nedenle kapitalist üretim tarzına özgü sınıfsal mücadele toplumsal değişimin itici gücü olamamıştır (Keyder, 2015).

1980 ve sonrası gelişmelere 12 Eylül Askeri Darbesi damgasını vurmuştur. Askeri müdahale sonrası hazırlanan 1982 Anayasası, 1961 Anayasası'nın (12 Mart Muhtırası döneminde çok yönüyle değiştirilmiştir) refah devlet anlayışını hükümsüz kılmıştır. 1983'te askeri yönetim çekilirken siyasi ve ekonomik politikaları belirlemeyi burjuvanın kontrolüne bırakmıştır (Boratav, 2004). Liberal uyum politikalarının halkın desteği ile yürütülmesi

gerekliliğiyle 1983'te seçimlere gidilmiştir. Seçimleri Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi (ANAP) kazanmıştır. Yeni hükümet seçim sonrası ekonomik reform hareketlerini hızlı bir şekilde gerçekleştirmeye devam etmiştir. Sanayi faaliyetlerine himaye sağlama çabaları 1980 sonrası gelişmelerle yeni bir görünüm kazanmıştır. Devletin ekonomik ve sosyal alandaki görevlerinin tasfiyesi özelleşme politikaları ile desteklenmiştir. Dışa açılma, dış ticaret politikasında hâkim yönelim olmuştur.

Yerli sermayenin uluslararası sermaye ile rekabet koşullarının oluşmaması nedeni ile yabancı sermayenin yatırımlarına karşı çıkılmamıştır. 1989 sonrası uluslararası finansal sistemle bütünleşme süreci başlamıştır. İhracatı teşvik eden, ithalatı kolaylaştıran politikalarla ekonomi biçimlenmiş, sanayileşme önemli ölçüde duraksamış, özel girişim inşaat ve turizm sektöründe yatırımlara yönelmiş, kamu sektörü ise ulaşım ve enerji alanlarında yoğunlaşmıştır. 1987-2001 yılları, siyasal ve iktisadi boyutlarıyla Türkiye'nin en bunalımlı zamanları olmuştur. 1989 sonrası ithalatın korunmasıyla ilgili yeni düzenlemelerle liberalleşme sürecinde yeni bir adım atılmıştır. Ancak serbest piyasa koşullarıyla uyumlu bir devlete geçiş, yapısal değişiklikleri içermeyen yürütülmeye çalışılmış, piyasa küresel finansal akışın doğurduğu risklere karşı savunmasız ve kırılgan bir yapı kazanmıştır.

Türkiye 1994, 2000 ve 20001'de üç önemli ekonomik kriz yaşamıştır. 1990'lardan 2000'lerin başına kadar olan süreçte Türkiye'ye giren sermayenin ortalama %90'ı dış borç yaratan türden olmuştur. Burjuvazinin yatırımcı katmanlarının (sanayi sermayesinin) görece durumları, yatırım eğilimi düşük rantıye ve finans kapital katmanları karşısında bozulmuştur. İktisat politikaları ve kamu harcamaları IMF'nin denetimi altına girmiş, kamu yatırımları hızla aşınmış ve bu gelişmeler özel yatırımları da aşağı çeken bir etki yaratmıştır (Boratav, 2014).

Devlet teşebbüsünün özel sektöre devri ise 2000 sonrası girişimlerle gerçekleşmiştir. Dünya Bankası'nın yapısal uyum politikaları Türkiye'deki bölüşüm ilişkilerini doğrudan yönlendirmiştir. Helsinki'de AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde Türkiye'ye aday ülke statüsü verildiği Aralık 1999 bu gelişmelerin miladı olmuştur. 2002-2007 döneminde uyum süreci kapsamında önemli anayasal değişiklikler yapılmıştır. Uyum paketleri ve yasal değişiklikler ile süreç desteklenmiştir. Aralık 2003'te çıkarılan Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, ekonomik ve sosyal hayatı stratejik planlı yönetim anlayışı ile uyumlu hale getirme amacına yasal dayanak sağlamıştır. 2003 yılında kabul edilen Bilgi Edinme Kanunu beraberinde devletin halkla ilişkisinde yeni düzenlemeler yürütülmüştür.

Tüm bu yıllar ve süreçlerde özel çıkarların toplumsal kabulünü sağlamada halkla ilişkiler önemli bir görev üstlenmiştir. Küresel kapitalist pazar ortamında imaj yaratma ve

sürdürme önemli bir iş haline gelmiştir. Halkla ilişkilerin hem özel sektörde hem de kamu yönetiminde gelişimi hız kazanmıştır. 1984 yılında yapılan yasal düzenlemelerle kamu kurumlarında Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği/Müdürlüğü adı altında halkla ilişkiler birimleri kurulması kararlaştırılmıştır. Halkla ilişkiler birimleri oluşturma, 1990'larda daha çok yerel yönetimlerde olmak üzere, artarak devam etmiştir. Yasal düzenlemelere bağlı olarak 1994 sonrası illerdeki yerel örgütlenmede basın ve halkla ilişkiler birimleri ve personelin niteliği hakkında düzenlemeler yapılmıştır. Özel sektörde firma şeklinde örgütlenme hız kazanmıştır. 1983'te Sancar Maruflu Hisdaş'ı, 1984'te Ayşegül Dora Pen Ajans'ı, Özer Yelçe Elit İletişimi, 1987 yılında Betül Mardin Image Halkla İlişkileri kurmuştur.

2000 sonrası halkla ilişkiler yapısal uyum programlarının parçası olarak gelişimini sürdürmüştür. Kamu ve özel sektör yönetim anlayışındaki değişimlere bağlı olarak stratejik yönetim anlayışı kabul görmüş, halkla ilişkiler stratejik yönetim işlevi olarak etkinlik ve verimlilik ilkesi etrafında yürütülmüştür. Stratejik plan hazırlama gerekliliğiyle, sadece kamu sektöründe değil özel sektörde de stratejik planlı halkla ilişkilerin önemi artmıştır.

SONUÇ

Halkla ilişkiler denilen mesleki örgütlenme, profesyonel ilişkiler ve iş yapış biçimleri burjuva ekonomi, siyasi ve kültürel pazarının bütünleşik parçası olarak kapitalist pazar yapısında gelişmiştir. Halkla ilişkiler yapısı, kapitalist pazarın egemen olduğu ülkelere doğru ve o ülkenin yerel elitleri eliyle getirilmiş ve yaygınlaşmıştır. Türkiye'deki halkla ilişkiler, batı tarzı siyasi ve ekonomik yapının gelişimini gerektirmiş, modern ekonomik sistemin bir parçası olmayla gelen koşullara bağlı olarak biçimlenmiştir.

Türkiye'de, batı tarzı sınıfsal yapının oluşması ve gelişmesi söz konusu olmamıştır. Diğer yandan, dünya ekonomisinin parçası olarak 1960 sonrası uygulanan bölüşüm ve birikim modeline bağlı olarak yürütülen ekonomi politikalarla sanayileşmenin artması ve sınıfsal yapıda özellikle burjuva içindeki farklılaşma öne çıkmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak; (a) kamu ve özel sektör yönetim anlayışındaki değişimler, (b) demokratik ve ekonomik hak taleplerinin artması, (c) kitle iletişimin endüstrisinin reklam, sinema gibi alanların varlığıyla gelişmesi, (d) özelleştirme politikalarının egemen olması, (e) planlı bilinç yönetimi gerekliliği gibi değişimler yaşanmıştır.

Yönetime katılma ve temsilde yasal düzenlemeler, kurumsal yapıyla oluşan mekanizmaların yanı sıra yeni düzenin toplumsal kabulünü sağlama yönetim işlevi olarak kabul görmüştür. Yönetimin halkla ilişkilerini düzenleme işini yürütmek amacıyla kurumlar içinde

yeni örgütlü birimler oluşmaya başlamıştır. Halkla ilişkilerin profesyonel pratiği bu birimlerde gelişmiştir. Dünya ekonomisi 1980'lere gelindiğinde ulusal kalkınma ve korumacılık politikalarından vazgeçme gerekliliği ile yüzleşmiştir. Bunun en belirgin nedenlerinden biri Amerikan sermayesinin dünyaya yayılma sürecinin aldığı boyuttur. Amerikan sermayesi giderek kendi ülkesine yatırım yapma mecburiyeti hissetmemeye başlamış ve sermayenin ivmesi ulusal kapitalizmin sınırlarını yıkmıştır (Keyder, 2004:11). Kapitalist ekonomilerde sermaye birikiminin temel birimleri, özel girişim mülkiyet yapısına sahip şirketler olmuştur.

Türkiye'de burjuva sınıfının yönetimde etkin bir güç haline gelmesi 1980 sonrası oluşmuştur. Bu yıllar halkla ilişkiler de hız kazanmıştır. Siyasal halkla ilişkilerin yürütülmesinde, reklam ajansları ile çalışmak ve reklam taktiklerini kullanmak siyasal politikaların ve seçimlerin vazgeçilmez unsuru haline gelmiştir. Bunun yanı sıra devletin iş ilişkilerinde profesyonel halkla ilişkiler pratikleri çoğalmıştır. Kamu yönetim anlayışındaki değişimleri ve bunu sağlayan yasal düzenlemeleri özel sektördeki gelişmeler takip etmiştir. 2000'li yıllarla beraber kamu yönetiminde yeni işletmecilik yaklaşımının kabul gördüğü bir dönem başlamıştır. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) bu yeni anlayışın gelişimi açısından zemin hazırlamıştır. Yapısal uyum sürecinin parçası olarak *kurumsal yönetim* anlayışı yasal düzenlemelerle desteklenmiştir. Özelleştirme politikalarının egemen olmasıyla siyasi, ekonomik ve kültürel pazarda özel çıkar egemenliği başlamıştır. Halkla ilişkilerin karlı bir faaliyet olduğunu fark eden iş çevreleri ona satış artırıcı etkinlikler içinde yer vermeyi sürdürmüştür.

Özetle, toplumsal sınıf yapısındaki değişim ve burjuva sınıfının gelişimine bağlı şekilde halkla ilişkilerin gelişimi biçimlenmiştir.

KAYNAKÇA

- Asna, A. (1997). Dünden Bugüne Bir Sanat-Meslek Öyküsü. İstanbul: Sabah Kitapları.
- Avcıoğlu, D. (2000). Milli Kurtuluş Tarihi (4. Cilt). Ankara: Tekin yayınevi.
- Berg, B. L. (2001). Qualitative Research Methods for the Social Sciences (4th ed.). Boston: Allyn and Bacon.
- Boratav, K. (2004). Yeni Dünya Düzeni. Ankara: İmge Kitabevi.
- Boratav, K. (2014). İktisat Tarihi (1955-2003). Ed. Bülent Tanör, Korkut Boratav vd. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Boratav, K. (2015). Türkiye İktisat Tarihi. Ankara: İmge Kitabevi.
- Cem, İ. (2017). Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- Demir, G., Kömürcü, D. (2014). 1960'larda Sermayenin Yeni Düzen Arayışı: Ekonomik ve Sosyal Etütler Konferans Heyeti. Sosyal Bilimler Dergisi. 7(2), s.32-58.

- Erdoğan, İ. (2014). Teori ve Pratikte Hakla İlişkiler. Ankara: Erk Yayınları.
- İşler-Keloğlu, Esra, (2007). Demokrat Partinin Halkla İlişkiler Stratejileri Üzerine Bir İnceleme (1946-1960) (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Karpat, K. H. (2016). Türk Demokrasi Tarihi. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Keyder, Ç. (2004). Ulusal Kalkınmacılığın İflası. İstanbul: Metis Yayınları.
- Keyder, Ç. (2013). Türkiye Demokrasisinin Ekonomi Politikası. Ed. İrvın Schink ve E. Ahmet Tonak. İstanbul: Belge Yayınları.
- Keyder, Ç. (2015). Türkiye’de Devlet ve Sınıflar. İstanbul: İletişim yayınları.
- Keyder, Ç., Pamuk, Ş. (1984). 1945 Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu Üzerine Tezler. Yapıt Toplumsal Araştırmalar Dergisi. 8, s. 52-63.
- Kongar, E. (2015). 21. Yüzyılda Türkiye. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lewis, B. (2015). Modern Türkiye’nin Doğuşu. Çev: Boğaç Babür Turna. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Oktar, S., Varlı A. (2010). Türkiye’de 1950-54 Döneminde Demokrat Parti’nin Tarım Politikası. Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi. 28(1), s.1-22.
- Oskay, Ü. (2000). Kitle İletişiminin Kültürel İşlevi. İstanbul: Der Yayınları.
- Shaw, S. J., Shaw-Kural, E. (2002). History of the Ottoman Empire and Modern Turkey (Volume II). UK: Cambridge University Press.
https://psi427.cankaya.edu.tr/uploads/files/Shaw,%20History_of_the%20Ott%20Empire.pdf.
- Turan, Ş. (2012). Türk Devrim Tarihi (4. Cilt). Ankara: Bilge Kitabevi.
- Wallerstein, I. (2015). Modern Dünya Sistemi (1. Cilt). Çev: Latif Boyacı. İstanbul: Yarı Yayınları.
- Yalçındağ, S. (1986). Kamu Yönetiminde Halkla İlişkiler. Amme İdaresi Dergisi. 19 (1), s.131-156.